

ДО ПИТАНЬ СТАНОВЛЕННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ON THE ISSUES OF FORMATION AND DEVELOPMENT TRENDS OF METHODS FOR TEACHING FOREIGN LITERATURE

Засадничими є філософські ідеї щодо мети і завдань, змісту і форм, методів та умов педагогічної діяльності, освітньої парадигми та філософії педагогічної дії. Реалізація шкільної літературної освіти в культурологічному контексті означає взаємодію національних і світових чинників особистісно орієнтованого навчання на засадах гуманізації та гуманітаризації освіти, в умовах толерантності та діалогізму, що становлять основу інтерсуб'єктного навчання літератури. У Національній доктрині розвитку освіти України у ХХ столітті, Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року, Законі України «Про освіту», Державному стандарті базової та повної середньої освіти, Концепції літературної освіти та Концепції нової української школи регламентовано стратегію піднесення якості національної шкільної літературної освіти, оновлення її змісту, пошуку інноваційних форм, методів і засобів організації навчально-виховного процесу, що зумовлено розбудовою сучасного інформаційного суспільства, реалізацією особистісно орієнтованого підходу та компетентнісної парадигми в освітньому процесі. Відповідно набуває актуальності проблема підвищення фахової компетентності вчителів-словесників, яка передбачає досягнення наукових засад розвитку методики вивчення зарубіжної літератури та прогресивних методичних надбань різних історичних періодів для творчого використання їх у контексті якісних змін сучасної шкільної літературної освіти. Успішне вивчення літератури пов'язується як зі змістом освіти, так і із процесуальним компонентом її реалізації, орієнтує на історико-ідеаційний підхід до літературного аналізу, відповідно до якого висвітлюються не лише події, а й ідеї та цінності зображеної епохи, що свідчить про рівновагу чинників, які впливають на динаміку методичної думки, насамперед таких, як соціальне замовлення літературної освіти і максимальне врахування учнівських інтересів, зумовлює не лише стандартизацію змісту освіти, а й необхідність її технологічного забезпечення, що визначає рівень культури педагогічної діяльності та розвитку суспільства загалом, сприяє реалізації людиноцентризму в освіті.

Ключові слова: зміст освіти, інтерсуб'єктне навчання літератури, історико-ідеаційний підхід, компетентнісна парадигма освітнього процесу, літературна освіта, методика навчання зарубіжної літе-

ратури, особистісно орієнтований підхід, фахова компетентність.

Philosophical ideas of the purpose and objectives, content and forms, methods and conditions of pedagogical activity, educational paradigm and philosophy of pedagogical action are fundamental. The implementation of school literary education in the cultural context provides the interaction of national and world factors of person-centered teaching grounded on humanization and humanitarization of education along with tolerance and dialogue, which are the basis of intersubjective teaching of literature. The National Doctrine of Education Development of Ukraine in XX Century, the National Strategy for Education Development of Ukraine until 2021, the Law of Ukraine "On Education", the State Standard of Basic and Complete Secondary Education, the Concept of Literary Education and the Concept of New Ukrainian School regulate quality improvement strategy for national school literary education, updating its content, finding innovative forms, methods and tools for organizing the educational process due to developing modern information society, implementing person-centered approach and competence-based paradigm during the educational process. Naturally, the problem of increasing language and literature teachers' professional competence becomes relevant, which involves understanding the scientific basis of the methodology of teaching foreign literature and progressive methodological contributions over different historical periods to use them creatively in the context of qualitative changes in modern school literature. The successful study of literature is associated with both the content of education and the procedural component of its implementation, focuses on the historical-ideational approach to literary analysis, which covers not only events but also ideas and values of the depicted era indicating a balance of factors (which affect the dynamics of methodological thought) primarily such as the social procurement for literary education and maximum consideration of student interests, defines not only the standardization of the education content, but also the need for its technological support, which determines the level of culture of pedagogical activity and social development in general, provides implementing human-centrism in education.

Key words: content of education, intersubjective teaching of literature, historical-ideational approach, competence-based paradigm of educational process, literary education, methods of teaching foreign literature, person-centered approach, professional competence.

УДК 373.3/.5.016:82 (100)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/27.19>

Степаненко О.К.,
канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»

Постановка проблеми в загальному вигляді.

У Національній доктрині розвитку освіти України у ХХ ст., Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 р., Законі України «Про освіту», Державному стандарті базової та повної середньої освіти, Концепції літературної освіти та Концепції нової української школи регламентовано

стратегію піднесення якості національної шкільної літературної освіти, оновлення її змісту, пошуку інноваційних форм, методів і засобів організації навчально-виховного процесу, що зумовлено розбудовою сучасного інформаційного суспільства, реалізацією особистісно орієнтованого підходу та компетентнісної парадигми в освітньому процесі.

Відповідно набуває актуальності проблема підвищення фахової компетентності вчителів-словесників, яка передбачає осягнення наукових засад розвитку методики вивчення зарубіжної літератури та прогресивних методичних надбань різних історичних періодів для творчого використання їх у контексті якісних змін сучасної шкільної літературної освіти.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю цілісного розкриття історичних витоків методики вивчення літератури як науки, простеження її генеалогії, формування об'єктивного погляду й критичного переосмислення напрацювань попередніх поколінь науковців, діячів освіти та культури, визначення на цій основі ключових тенденцій розвитку предметної дидактики та продуктивного використання прогресивних здобутків минулого в контексті конструктивного наповнення змісту, форм і методів сучасної методики вивчення зарубіжної літератури, оптимального забезпечення її практичних результатів.

Мета статті – опис основних тенденцій розвитку методики вивчення зарубіжної літератури, розкриття можливостей творчого застосування продуктивного методичного досвіду в розбудові сучасної шкільної літературної освіти.

Виклад основного матеріалу. Фаховий інтерес до питань розвитку методики навчання зарубіжної літератури зумовлює різновекторність наукових досліджень і спонукає до висвітлення етапів становлення цієї науки. У процесі дослідження обраної проблеми виявлено диспропорцію між теорією і практикою вивчення зарубіжної літератури й історією предметної методики, що свідчить про недостатню питому вагу наукових розвідок з історії предметної методики. Здебільшого увага дослідників сконцентрована на розкритті змісту шкільної літературної освіти, формальних аспектах її реалізації, і лише частково – на еволюції методичних ідей і підходів. Тому чітко окреслюється проблема критичного аналізу й засвоєння прогресивних історичних надбань методики навчання літератури, що є важливою умовою реального поступу теоретичної думки щодо перспектив і взаємодії змістового й формального аспектів сучасного шкільного вивчення зарубіжної літератури.

Розвиток вітчизняної предметної дидактики розглядається як динамічний рух методичної думки, характеризує основні чинники впливу на неї як у змістовому, так і у формальному аспектах, переконує водночас у неминущості педагогічних ідей і моральних цінностей, проголошених вченими та просвітителями попередніх історичних епох і обстоюваних сучасними діячами науки й освіти. Освітніми пріоритетами залишаються ідеї духовно-морального виховання особистості, засво-

єння знань і формування вмінь у процесі навчання літератури, саморозвиток учнів, їхня здатність застосовувати збуті знання в нових навчальних і життєвих ситуаціях, що відповідає актуальним завданням особистісно та компетентісно спрямованої шкільної освіти.

Наскрізні тенденції розвитку методики навчання зарубіжної літератури вказують на систематизацію змісту шкільної освіти, методів і форм організації навчальної діяльності, досягнення очікуваних результатів, що реалізується в сучасних умовах особистісно орієнтованої парадигми, компетентісного підходу, технологізації літературної освіти з використанням ІКТ та її профільної орієнтації.

Методи і прийоми, форми і засоби шкільного літературного навчання, предметні знання і вміння та їх оцінювання становлять цілісну систему інтерсуб'єктної взаємодії учасників педагогічного процесу з метою формування компетентного учня-читача.

Засадничими є філософські ідеї щодо мети та завдань, змісту і форм, методів та умов педагогічної діяльності, освітньої парадигми та філософії педагогічної дії. Реалізація шкільної літературної освіти в культурологічному контексті означає взаємодію національних і світових чинників особистісно орієнтованого навчання на засадах гуманізації та гуманітаризації освіти, в умовах толерантності та діалогізму, що становлять основу інтерсуб'єктного навчання літератури [5].

Успішне вивчення літератури пов'язується як зі змістом освіти, так і із процесуальним компонентом її реалізації (Б. Гершунський), який орієнтує на історико-ідеаційний підхід до літературного аналізу, відповідно до якого висвітлюються не лише події, а й ідеї та цінності зображеної епохи (Ю. Бондаренко), що свідчить про рівновагу чинників, які впливають на динаміку методичної думки, насамперед таких, як соціальне замовлення літературної освіти і максимальне врахування учнівських інтересів, зумовлює не лише стандартизацію змісту освіти, а й необхідність її технологічного забезпечення, що визначає рівень культури педагогічної діяльності й розвитку суспільства загалом (І. Зязюн), сприяє реалізації людиноцентризму в освіті (В. Кремень).

Поліпшення якості шкільної літературної освіти забезпечує літературно естетичний розгляд явища мистецтва слова (О. Дорошкевич), що приводить до осмислення його філософського змісту й естетичного значення (М. Наснко), переконує в необхідності діалогової взаємодії між суб'єктами літературного пізнання (М. Бахтін) та вивчення художнього твору в його широкому і багаторівневому зовнішньому (Д. Наливайко) і внутрішньому (В. Марко) контекстах [3, с. 4]. У процесі навчання школярі опановують літературознавчий інструментарій для структурно-функціональної роботи над

текстом художнього твору, що сприяє особистісно-об'єктивному осягненню його змісту і форми.

Розвиток методичної думки про вивчення художнього твору значною мірою зумовлений тим, що саме визнається пріоритетом у процесі роботи над текстом: емоційно-чуттєве сприймання чи раціональний аналіз і синтез прочитаного, відтворення і розуміння змісту чи особистісне засвоєння його ціннісного потенціалу тощо.

Концептуальне значення мають психолого-педагогічні ідеї щодо навчання, яке пов'язане із засвоєнням учнями предметних знань і виробленням прийомів розумової діяльності, вихованням морально-етичних цінностей та розвитком естетичної свідомості.

Психологічно обґрунтована (Г. Костюк) і педагогічно доведена (В. Паламарчук) необхідність систематизації навчального процесу узгоджується з філософськими правилами пізнання (Р. Декарт), літературознавчими концепціями структурної організації літературного твору (М. Сапаров) та психолінгвістичною теорією слова (О. Потебня), що має суттєве значення для розуміння й оцінки тих явищ, які відбуваються в методичному процесі [5].

Методологічною основою методики навчання зарубіжної літератури є провідні засади теорії наукового пізнання, ідеї філософії освіти, положення філософії про діалектичне пізнання світу, єдність мови, мовлення й мислення, форми та змісту; закони України «Про освіту» і «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта» 37 (Україна XXI ст.), Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст., Концепція розвитку педагогічної освіти, концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа», нормативні та розпорядчі документи Міністерства освіти й науки України, наукові дослідження із проблем обґрунтування теоретичних засад сучасних підходів до навчання, зокрема особистісно орієнтованого (Г. Балл, І. Бех, Н. Бібік, С. Гончаренко, І. Зязюн, С. Максименко, О. Пехота, С. Подмазін, О. Савченко, А. Фасоля й інші), компетентнісного (Н. Бібік, О. Божович, І. Зимня, А. Маркова, О. Овчарук, О. Пометун, Дж. Равен, Г. Селевко, О. Савченко, С. Трубачева, А. Хуторської та інші) і діяльнісного (Л. Виготський, П. Гальперін, О. Леонтьєв, М. Олешков, В. Шандриков та інші). Теоретичною основою слугували концептуальні положення розвитку сучасної освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, І. Зязюн, В. Лутай, В. Огнев'юк, С. Подмазін та інші) [3, с. 5–7]; наукові здобутки в царинах педагогіки й дидактики (А. Алексюк, Н. Бібік, С. Гончаренко, І. Дичківська, А. Кузьмінський, О. Пехота, П. Підкасистий, О. Пометун, О. Савченко, Г. Селевко, А. Хуторської та інші) [3, с. 8], у психолого-педагогічних науках про роль художніх творів і образів-персонажів у всебічному розвитку старшокласників (М. Боголюбська, Г. Ватаманюк, Т. Ворошило,

Я. А. Коменський, М. Коніна, Н. Карпінська, Н. Приймак, К. Ушинський, Р. Шевченко й інші), у формуванні внутрішнього світу та загальної культури людини в період ранньої юності (Н. Миропольська, Б. Неменський, В. Разумний, С. Рашидов, О. Сліпушко, М. Стельмахович, В. Струманський, В. Сухомлинський, І. Торопова, Є. Федоренко, Г. Шевченко, П. Щербань, В. Яременко й інші); у психолінгвістиці, щодо породження висловлювання, супроводження комунікативного процесу, забезпечення сприйняття адресатом, рецепції та формування інтерпретації (Т. Ахутіна, Л. Божович, Л. Виготський, В. Вундт, П. Гальперін, Н. Жинкін, І. Зимня, Г. Костюк, О.М. Леонтьєв, О.О. Леонтьєв, О. Потебня, С. Рубінштейн, О. Селіванова, Д. Узнадзе й інші); положення філософії та літературознавства про образ як естетичну категорію (Арістотель, Р. Барт, М. Бахтін, П. Білоус, Ю. Борєв, Н. Буало, С. Вайман, Н. Воробйова, Г. В'язовський, Горацій, М. Епштейн, О. Галич, Г. Гачєв, Л. Гінзбург, М. Гіршман, Г. Гегель, Н. Гей, К. Горанов, Н. Драгомирецька, М. Жулинський, З. Кирилюк, Г. Клочек, В. Кожин, С. Козлов, М. Ласло-Куцюк, Г. Лессінг, О. Лосєв, П. Палієвський, Платон, Я. Поліщук, О. Потебня, М. Райхер, І. Роднянська, О. Сліпушко, А. Ткаченко, Б. Томашевський, С. Тураєв, С. Фащенко, І. Фізер, Н. Ференц, Г. Хайдбринк, П. Хоган, М. Храпченко, Л. Чернець та інші); методики навчання зарубіжної й української літератури із проблем удосконалення змісту літературної освіти й оптимізації процесу навчання зарубіжної літератури у школі на основі різних підходів, принципів, технологій, методів, прийомів, видів робіт, форм організації навчальної діяльності (Ю. Бондаренко, А. Вітченко, Н. Волошина, В. Гладишев, В. Гриневич, О. Ісаєва, Ж. Клименко, О. Куцевол, А. Мельник, Л. Мірошніченко, Л. Нежива, Г. Островська, Є. Пасічник, А. Ситченко, Л. Удовиченко, З. Шевченко, В. Шуляр й інші) [8].

Варто звернути увагу на філософські ідеї людиноцентризму у глобальному освітньому просторі (В. Кремень, Н. Хамітов, П. Юркевич та інші), педагогічної дії (І. Зязюн), розвитку сучасної освіти (Б. Гершунський, А. Гофрон, В. Лутай, В. Огнев'юк, А. Сбруєва й інші); на культурологічну концепцію тривимірності моделі культури, характеристику умов засвоєння культурних надбань людства, періодизацію розвитку української культури (Г. Ващенко, Н. Гендина, В. Доманський; М. Закович, І. Зязюн, О. Шевнюк та інші); літературознавчі ідеї можливостей глибокого осягнення художнього твору (М. Бахтін, А. Єсін, В. Жирмунський, Р. Інґарден, М. Наєнко, А. Сапаров, Ж.-П. Сартр та інші), духовності як літературознавчої категорії (А. Козлов, Є. Сверстюк), на теорію слова-образу (О. Потебня), ідею літературного коду (В. Марко), методологію вивчення літератури (М. Дашкевич, Н. Зборовська, Ю. Лотман, Д. Наливайко, М. Сапа-

ров, І. Франко, М. Храпченко й інші); психологічні характеристики вікових особливостей школярів (Г. Абрамова, Л. Долинська, Г. Костюк, З. Огороднійчук, О. Скрипченко й інші), ідеї гуманістичної психології (М. Савчин), теорії навчального розвитку (Л. Виготський), психічного розвитку особистості (Г. Костюк), узагальнюючого пізнання (В. Давидов, Д. Ельконін), асоціативності формування знань (Ю. Самарін), поетапного навчання (П. Гальперін), операційних структур мисленнєвої діяльності (І. Пасічник), суб'єктного досвіду (І. Якиманська) та вчення про аналітико-синтетичні процеси сприймання учнями художнього твору (Н. Молдавская, О. Никифорова); педагогічні ідеї формування духовно розвинутої особистості (В. Сухомлинський), організації розвивального навчання (А. Алексюк, С. Гончаренко, М. Гриньова, І. Лернер, В. Паламарчук, С. Сисоєва й інші), особистісно орієнтованої та компетентісної освіти (Н. Бібік, А. Плігін, О. Савченко, Г. Селевко, А. Хуторської та інші) [3, с. 7–9]

Важливими є теоретико-практичний досвід шкільного вивчення російської літератури (О. Богданова, Ф. Буслаєв, В. Водовозов, В. Доманський, М. Кудряшов, В. Маранцман, Н. Мещерякова, З. Рез, В. Стоюнін) та прогресивні надбання сучасних вітчизняних учених-методистів щодо специфіки вивчення зарубіжної літератури у школах України (В. Гладишев, О. Ісаєва, Л. Мірошніченко, Ф. Штейнбук та інші) [6, с. 22].

Висновки. Отже, осмислення процесу становлення та тенденцій розвитку методики навчання зарубіжної літератури є важливим чинником підвищення фахової майстерності педагога-словесника, що спонукає його до творчого використання

прогресивних методичних надбань, впливає на якість сучасної шкільної літературної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ісаєва О. Теоретичні засади системи формування читача і вміння використовувати інтереси сучасних школярів. *Зарубіжна література в навчальних закладах*. 1998. № 4. С. 2–6.
2. Ковбасенко Ю. Про місце і роль предмета «Зарубіжна література» у системі літературної освіти української школи та про шляхи підвищення ефективності його викладання. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2000. № 6. С. 7–10.
3. Круглий стіл «Зарубіжна література: деякі проблеми й перспективи». *Зарубіжна література у школах України*. 2005. № 12. С. 2–9.
4. Мещерякова Н. Актуальні питання методики викладання літератури : навчально-методичний посібник. Кривий Ріг, 2017. С. 4–5.
5. Мірошніченко Л. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах освіти. Київ : Ленвіт, 2010. С. 14–16. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk721423.pdf> (дата звернення: 06.09.2020).
6. Наукові основи методики літератури : навчально-методичний посібник / за ред. Н. Волошиної. Київ : Ленвіт, 2002. С. 21–25.
7. Удовиченко Л. Динаміка розвитку методичних ідей в галузі навчання світової літератури у середній школі. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія*. 2010. № 2. С. 38–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Potip_2010_2_10 (дата звернення: 06.09.2020).
8. Штейнбук Ф. Методика викладання зарубіжної літератури у школі : навчальний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2009. С. 5–39. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/437729.pdf (дата звернення: 06.09.2020).